

**The connection between
TB and HIV**

Mët tō nē kaam de TB ke HIV

Kän athör jam nē Tiibi (TB) ku jol ya wël wën ye guöp de raan tiit nē Bairoth (dëu ke kām) ke HIV, Bairoth ee riël de guöp nyaai ku yök cīt juëc kök ke AIDS (Syndrome). Koc juëc nōj HIV aaye dac wuock ku tuënykë. TB ee tōj de kek ë tuënykë. Na cī yī yök ke nōj TB ka yīn ya HIV, kē yen athörë ee këdu.

Koc nōj HIV ka AIDS aalëu bik yet nē maliöön 40, ku tē cīt tēnë maliöön ke 13 aanōj TB. Ku tē nōj yīn guöp HIV ka puoth ba TB tiët roor ba rot guo beec agut bik liu kaarou HIV ku TB. Ku na cī kek ë kã kē kaarou becke bik liu kē ka lo tuaany rac jat nhial.

Bak 1: Tiibi (TB)

Yeju ye TB?

TB ee tuaany ye yök nē dëu ke bakterium. Yen ee yök yök rac ku yän kök ke guöp yic cī mën ë yik nyith, ku jol ya ruock, ka cieth agut yik rëel de köu. TB alëu bi luuï arët nē guöpic. Ku na cī bec apuoth, kē TB alëu bi kē rac looi nē guöpdu yic ku tekdo alëu bi yī nök.

Ye TB thiäi kadī?

TB bakteria (dëu ke kām) aaye thiäi nē koc gup nē kuer de aliiric tē yool ran wën nōj TB, ka dol, jam, kët, ka tiim. Ee kuat ë ran thiök nōj TB ku wëi kē TB adom koc. Ku ka cie ya röm de kã baai cīt yik tōny, kubaai, aduuk, ka päät ë yic ku cim randö yen ye TB koc dom.

Ye kã nu ye cīt ke TB ril?

Koc nōj TB ril aaye:

<ul style="list-style-type: none"> • Aaye guak ka tuënykë • Aaye gup lo piny • Ee nañ yool ku arëem ë puöu (në kaamdö alëu bi yic nañ riem) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ee nañ juëi ka aliir, • Ku ke dak waköu • Ku aköl kök alëu bi ciën cīt
--	--

Yeju ye kaam de wuöc de TB ril ku jol ya thiöñj cī TB yī thiöñj guöp?

Koc tuaany nē TB ajuëc, cinden adit kek koc nōj gup dëu ke kām ke TB. Ku koc kök aatö TB ke thin ku yen alëu bi bën ke ye bakteria de TB ril, ku nē ye mën aaci tuaany nē wët cī bakteria nin nē gupken yic. Kek aaciët kã cī kan tuaany tueej nē TB. Ku nē ye kënë kē koc tō TB nē ke gup kéc tic, kē TB ajet ë bi tic nē ke gup, ku ka loi thok tōj koc nōj gup HIV.

<p>Ku na naṅ yin guṓp TB ril kē yin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Anṅ TB bakteria ril nē yī guṓp • Tēk naṅ guṓp cīt ke atuaany cīt, ḡṗṗ, juēi ka aliir, dhuk piny de guṓp, dēkdīt wakṑu • Alēu bī TB bakteria tēk nē kṑc kṑk gup • Yin alēu ba wal lööm bīn ē ke rṑt beec nē tuaany 	<p>Na naṅ TB cī rṑt tṑṑu kē luelde ke yin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Anṅ guṓp TB bakteria ku aci ril • Aci lēu ba tuaany • Aci lēu ba TB bakteria tēk nē kṑc kṑk gup • Alēu ba wal ya lööm bīn ē ke TB ril tiēt roor ke cī dṑm yin tuēḡ
--	---

Bak de 2: ee wēl wēn ye raan tiit nē tuaany de Bairoth de (HIV)

Yeḡu ye HIV

HIV ee bairoth (dēu ke kām) lēu bīk AIDS bēēi. HIV ee riēl wēn ye taany tiēt wei nē guṓpic nṑk. Na HIV yī dṑm kē luel lṑn cīn naṅ HIV nē yī guṓp. Luelde ee lṑ cī HIV lṑ nē riēmdu yic.

Ye HIV lṑ nē kṑc gup kadī?

HIV aye yṑk nē guṓpic ke cīt riēm, lēc ke moc ku adhiēthic, ku ciēk ē thīn. HIV ee raan ḡok nē kuer de riēm nē kaam ē ran tṑk ka kṑc kaarou.

HIV ee lṑ nē kṑc gup nē kuerkē:

- Moc ka tik tē cīn kek kondom (kē wēn ē ke tiit)
- Rṑm de libṑt, tuṑm ku rṑm de kā ye kṑc ē ke rṑt toom.
- Ee lṑ nē meth guṓp nē kuer ē man tē liēec yen, ku thuēt ē meth.
- Lööm de riēm ka kuat de riēm. nē Australia kuat ē riēm aye kan caar nē HIV jṑk nē run 1985.

HIV acie lṑ nē kṑc nē kuer ē: ḡṗṗ, ciēm ē rṑt, tīim, ḡuṑt ē luēeth, dhiēu, rṑm de kā ke tem, pērēny ē book nhom, ḡṑn ē lṑ roor, laak ka kā juēc kṑk ē kṑc rām.

Ye kā ḡu ye cīt ke HIV?

Yin aci lēu ba jam ē kē ye tīḡ tē naṅ randṑ guṓp HIV. Kṑc juēc naṅ HIV aaye ke tīḡ ciēt ke puṗṗ gup ku ka naṅ cīt ke HIV. Alēu bī naṅ run juēc ke cīn cīt lēu bī rṑt nyuṑṑth, ku kṑc juēc naṅ HIV aaye rṑt kuc lṑn tṑ yen ke ke.

Yeḡu ye wuṑṑcden yen HIV ku AIDS?

HIV ee riēl de guṓp nṑk. Ku na cī bec yen HIV ka rēc riēl ē guṓp ku cīn kē beer yin ya tiit ku ye tuaany yīn dac dṑm ku tēkdṑ alēu bī yī nṑk yen tuaany. Ku ka ye nyic lṑn cī AIDS ye rooc nē niṑṑp cien ciēn riēl.

<p>Na naṅ yin HIV ke yī nyuṑṑth lṑn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Naṅ yin dēu ke kām bī AIDS bēēi • Cīn yen cīt tṑ thīn • Lēu bīn ē ye beec
--

Bak de 3: TB ku HIV – themde ku cäärde

HIV ee guöp cök niöp – ee tueny tueny kök cök buö nē guöpic, na noḡ yin HIV ku TB cī röt tōö, kē yin abī tuaany de TB cök adit. Tē kēnē yin kek ē tueny tuenykē kaarou beec, ka mat ke yic nē luoi ku bīikē tuaany rac.

Yeḡu ye piathde tē them ē ya nē wēt ē TB tē noḡ ḡen HIV?

Tē noḡ yin HIV ka puoth ba göör cök lon noḡ yin TB cī röt tōö, TB cī röt tōö ee röt lo jot tē noḡ kōc noḡ HIV bī ya tuaany de TB. Na cī TB röt tōö cī mēn HIV ke yī beec röt.

Yeḡu ye piathde tē them ē ya nē HIV tē noḡ ḡen tuaany de TB?

Na noḡ yin tuaany de TB ka puoth ba kuany cök ba nyic lon noḡ yin HIV nē kē ye kōc noḡ tuaany de TB aköl kök aaye naḡ HIV. Kē yen apuoth bī yī them nē HIV cī mēn ē cīn ē yī them nē TB, ku ba röt beec.

Ye thēm O lēu ba looi nē wēt de TB?

Thēm thēm kaadiäk aaye looi nē pan akīm de puöu nē NSW ku kek aa kīk:

- Thēm de dēl nē Tuberkulin (TST), ku ka nyic nē thēm de Mantouth (Mantoux test).
- Thuur de puöu (chest x- ray)
- Thēm de luæth

Yen ē thēmē ee yī nyuocoth lon cīn kan naḡ TB (TB cī röt tōö) ka ye TB tō thin kēn röt tōö. Ku akīm de puöu abī yin lēk nē thēm kōrkē ba looi.

Ye thēm O yen kōr ba looi nē wēt HIV?

Thēm de riem aba looi nē pan akīm de nyiny de kuat de guöp nē NSW ka tē noḡ akīmdu.

Ye wēu kaadi?

Thēm abēn de TB aye looi apath ke cīn wēu nē pan akīm de puöu nē NSW. Yin akōr ba kaam bīn lo nyic ku ka cī kōr Medikēer kaad

Ku thēm de HIV aloi apath ya nē pan akīm de nyiny de kuat ē guöp nē NSW ku ka cī kōr Medikēer kaad.

Bak de 4: TB ku HIV – Bëc den

Bëc de TB

Tuaany de TB aaye beec ago ya pial ë guõp tñ kòc nñ HIV. Bëc de tuaany de TB aaye looi në pëi ke dhatem në wël ke antibaiyotik. Akim ee yï tñj në të yin wal lööm thin ku bi nyic lon ci bëcdu thök.

TB ci rot tööu në kòc gup kòc nñ HIV aye beec aya në pëi kedhetm në wël ke antibaiyotik ku bi TB tiëet wei.

Bëc de HIV

Në ye men acin bëc de HIV ku AIDS, ku në ye kënë alooi ë wël juëc bik HIV ya nyaai ku bi bairoth ye riël ë guõp nõk cuot nyin piny amäath. Në bëcic kë kòc juëc aabi gup pial ku lek tuej ke piir ku ka ken looikë ke.

Ye wëu kaadi?

Bëc de TB abën apath ke cin wëu. Ku Medikëer kaad aci göör.

Bëc de HIV arëer thin të nñ raan abën nñ Medikëer kaad në wëu lik.

Bak de 5: kòk ba ke nyic

Të nñ yin HIV ka TB lëu bi kökdië rac?

TB:

Të nñ yin tuaany de TB ci rot tööu ka kë ken rot tööu, ka ci rëc kökdu në Australia.

HIV:

Na ca ya ran baai ë tën, ku nñ yin HIV ka ci rëc kökdu. Ku në ye kënë kë kòc yuic bik ya kòc baai ë tën abën aabi yic riël në wët de HIV ku thuura de puöu të këc kek tiam pan akim në wët ë löj. Kë yen apuoth ba nan ran de lööj bi yi cök nhom kueer tñ kòc ke Xön de Kök.

Ciën riöc

Ciën riöc, ee ba nyic ke wëlkun ca ke lëk kòc ke pan akim ci bi lo ayeer, aaci lëu bi ke lëk kòc kök ke cie yin ci ye lueel. Në Australia ee ya dhuñ de löj köu tñ kòc ke pan akim të lök kek wëtku lëk kòc kök.

Agam lööj kòc bi yi waar thok

Yin alëu ba nan agam löj wën ë yi waar thok pan akim ku yan kök ke looi loi. Ku ci men ye kòc lui pan akim kedhie wëtku moony yen ë ke cande aya tñ agam lööj bik ke moony aya.

Të luu yin në ran ë yi waar thok kë:

- Them ba kë riëc abën ye lëk ya deetic
- Ku juir kë riëc abën luel bi ya deetic
- Thiëc kë thiëc ku ka bi dhuk nhom
- Cök rot aye kädö deet yic ku gam bi yi them ka bi yi beec

Tēlapun ē kɔc ye kɔc waar thook (TIS) aatō thin nē piny abēn nē Australia. Na yuic ke yī yuōpē nē 131 450 ku ka bī yī dōōr kek ē tē yuic bī jam thin ku ran bī yī waar thok.

Loi looi ē kɔc kony:

Pan akim de Puōu

Tē kōōr yin pan akim de puōu ke yī lōōr nē:

www.health.nsw.gov.au/publichealth/infectious/tb/pdf/chest_clinics/pdf

Xōn de nyiny de guōp de kuat

Na nōŋ yōn de nyiny de guōp de kuat thiōk ke yī, ke yī daai nē athōr yer de tēlapuun cōk piny, ka yuōp ē kɔc ke nyuuth nē yōn de nyiny de guōp de kuat nē 1800 451 624

Bī naŋ kā juēc nyic nē HIV nē thoŋdu ke yī lōōr nē:

Luccōi de amat nom de HIV/AIDS ku Xōn ē tuaany ē Cuēny

www.multiculturalhivhepc.net.au

Bī naŋ kā juēc nyic nē TB nē thoŋdu ke yī lōōr nē:

Luccōi de amat nom de pial ē guōp

www.mhcs.nsw.gov.au

Xōn de pial ē guōp nē NSW

www.health.nsw.gov.au/PublicHealth/Infectious/TB/index.asp